

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра фінансів

Допущено до захисту
Завідувач кафедри

_____ (підпис)
“ ____ ” _____ 2021 р.

РЕФЕРАТ
кваліфікаційної роботи
на здобуття освітнього ступеня магістра
зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
за магістерською програмою професійного спрямування
«Управління публічними фінансами»
на тему: «Фіскальна політика держави у забезпеченні сталого
соціально-економічного розвитку»

Виконавець:
Студентка 6 курсу,
Ільчак Ірина Олександрівна

Науковий керівник:
д.е.н., професор
Слатвінська Марина Олександрівна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Забезпечення сталого розвитку людства визнається сьогодні однією з найбільш значущих проблем, що стоїть перед світовою спільнотою. Людство перебуває на переламному етапі своєї еволюції на планеті, що вимагає переорієнтації на таку парадигму розвитку, яка підтримуватиме життя людей та природне середовище, й саме концепція сталого розвитку надає такий шанс.

Прискорення темпів науково-технічного розвитку, активізація індустріалізації, постійне зростання та ускладнення культури споживчого попиту сприяло економічному розвитку. Проте ці процеси призвели до загострення екологічних і соціальних проблем через порушення урівноваженості та цілісності екосистеми, загрожуючи глобальними природними катаклізмами паралельно з небезпекою, пов'язаною з неможливістю генерації достатньої кількості ресурсів, що, у свою чергу, призводить до створення передумов до виникнення конфліктів та зростання соціальної напруги. На заваді цього стала концепція сталого розвитку, що спрямована на соціальний, екологічний та економічний збалансований розвиток за рахунок використання сучасних технологій моделювання та прогнозування соціально-економічних та екологічних процесів.

Проблема сталого розвитку сьогодні є важливою складовою зовнішньої та внутрішньої політики багатьох держав. Увага, яка приділяється цьому питанню у науковому середовищі свідчить про її і політичну, і наукову актуальність. Важливою особливістю проблеми сталого розвитку є те, що її напруженість з часом не тільки не спадає, а зростає. І це при тому, що їй приділяється багато уваги у всьому світі урядами країн, вченими, громадськими організаціями та пересічними людьми.

Факт погодження і декларування вказаної концепції представниками стількох країн світу свідчить про важливість її при формуванні власної державної політики. Слід зазначити, що уряди розвинутих країн світу ще до

декларування вказаної концепції провадили власну фіскальну політику, спрямовану на досягнення окремих складових сталого розвитку – економічний та соціальний розвиток. Особливої актуальності набувають дослідження взаємозв'язку рішень, які приймаються при проведенні фіскальної політики, та ефекту від її реалізації в контексті забезпечення сталого суспільного розвитку.

Фіскальна політика та її інструменти слугують основним і найефективнішим способом державного впливу на розвиток в країні шляхом створення передумов для покращення життя та гармонізації інтересів суб'єктів відносин в країні.

Проблематика забезпечення сталого розвитку вже багато років знаходиться в центрі пильної уваги науковців і практиків, проте внаслідок її складності, багатоаспектності, важливості та ступеня впливу на розвиток суспільства багато її питань залишаються відкритими та потребують подальших досліджень. На цей час навіть не сформовано єдиного ставлення до феномена сталого розвитку, дотепер відсутній єдиний підхід до тлумачення поняття «сталий розвиток» як економічної категорії, різняться погляди науковців на типи сталості розвитку, на шляхи та механізми його забезпечення. Дослідженню питань сталого розвитку регіонів за останні десятиріччя приділяло увагу багато українських учених, одними із них є А. Крисоватий, А. Бадида, М. Слатвінська, О. Тулай, О. Кириленко, Т. Маршалок, В. Дем'янишина, Є. Борщук, Л. Гладченко, М. Деркач, Н. Кабусь, І. Корчак, В. Гребенніков, Т. Кравченко, В. Куриляк, В. Куценко, В. Орешняк, О. Кубатко, Є. Савельєва, Н. Палапа, В. Поліщук, М. Хвесик та ін. Незважаючи на те, що розкрито багато аспектів сталого суспільного розвитку, проте мало дослідженими залишаються особливості фіскального забезпечення суспільства сталого розвитку. Вважаємо, що особливо актуальним є для України пошук способів досягнення сталого суспільного розвитку з використанням інструментів фіскальної політики.

Метою роботи є теоретичне обґрунтування фіскального забезпечення формування суспільства сталого розвитку, виявлення проблем здійснення даного процесу і формування напрямів їх вирішення.

Для досягнення мети дослідження поставлено наступні **завдання**:

- ознайомитись з суттю та складовими сталого розвитку;
- розглянути фіскальну політику держави у фінансовому забезпеченні формування суспільства сталого розвитку;
- розкрити особливості фіскальної політики в умовах економічних циклів;
- висвітлити способи та інструменти досягнення сталого соціально-економічного розвитку в країні;
- дослідити податково-борговий інструментарій забезпечення сталого розвитку України;
- оцінити вплив видаткового інструментарію фіскальної політики на сталий розвиток;
- окреслити перспективи імплементації фіскальних правил в українську практику;
- виявити та охарактеризувати напрями вдосконалення фіскальної політики в контексті формування суспільства сталого розвитку.

Об'єктом дослідження є фіскальна політика в контексті формування суспільства сталого розвитку.

Предметом є сукупність фінансово-економічних відносин, які виникають у процесі реалізації фіскальної політики в Україні.

Інформаційною базою дослідження є: вітчизняні наукові праці і статті, статистична інформація, матеріали Державної податкової служби України та Державної казначейської служби України, періодичні видання.

Методологічним фундаментом роботи є системний підхід до вивчення діяльності фіскальних органів, в межах якого застосовувались методи аналізу і синтезу, загального і конкретного, метод наукової абстракції, історичний, графічного зображення та динамічних порівнянь.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в розроблених науково-методичних рекомендацій, спрямованих на досягнення сталого суспільного розвитку з використанням інструментів фіскальної політики.

Практичне значення роботи. За результатами виконаної роботи були зроблені висновки та рекомендації, які мають стати підґрунтям для вдосконалення фіскальної політики, шляхом коригування владних рішень щодо оподаткування, державних видатків та запозичень. Подальші дослідження в аналізованій сфері слід зосередити на коригуванні державної політики щодо використання податків, видатків та запозичень у напрямку забезпечення реалізації цілей сталого суспільного розвитку.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, переліку використаних джерел та 1 додатку. Основний текст складає 99 сторінок і включає 8 таблиць та 9 рисунків. Перелік використаних джерел налічує 109 одиниць і розміщений на 12 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі роботи розглядаються теоретичні основи сталого розвитку, сутність, складові. Досліджено фіскальну політику держави у фінансовому забезпеченні формування суспільства сталого розвитку. Розкрито особливості фіскальної політики в умовах економічних циклів.

У другому розділі висвітлено способи та інструменти досягнення сталого соціально-економічного розвитку в країні. Досліджено податково-борговий інструментарій забезпечення сталого розвитку України. Проведено оцінку впливу видаткового інструментарію фіскальної політики на сталий розвиток.

Третій розділ присвячено розкриттю перспектив імплементації фіскальних правил в українську практику. Крім того виявлено та

охарактеризовано напрями вдосконалення фіскальної політики в контексті формування суспільства сталого розвитку.

ВИСНОВКИ

У роботі здійснено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, яке полягає в розробці практичних рекомендацій щодо вдосконалення фіскальної політики у контексті забезпечення формування суспільства сталого розвитку.

1. Сталий розвиток – це розвиток, який базується на поєднанні трьох складових, так званих «стовпів», – соціальному розвитку, економічному розвитку та збереженні довкілля заради майбутніх поколінь (екологічному). Важлива роль у забезпеченні сталого розвитку суспільства належить фіскальній політиці, яка, за допомогою системи властивих їй інструментів, може цілеспрямовано (через дії уряду) чи автоматично впливати на ефективність сталого розвитку суспільства і визначати часові межі та структуру такого розвитку. За концептуальною сутністю сталий розвиток спрямований на досягнення довгострокових цілей, тому є важливою трансформація фіскального інструментарію регулювання соціально-економічних процесів як на регіональному, так і на національному рівнях.

2. У контексті збереження і раціонального використання ресурсів застосовуються такі важелі фіскального регулювання: ресурсні платежі податкового характеру, податкові пільги, екологічний податок, державне фінансування наукових розробок у сфері ресурсо- та енергозбереження, переробки відходів, екологічно безпечних технологій виробництва, пошуку альтернативних джерел енергії, прями інвестиції уряду в реалізацію проектів, що сприяють збереженню ресурсному потенціалу. Щодо гармонізації різних сторін суспільного життя застосовується політика перерозподілу ВВП. Принцип відповідальності сьогоdnішнього покоління перед нащадками можна досягти через солідарну систему пенсійного забезпечення, мінімізацію державного боргу.

3. Основними інструментами, через використання яких можна ідентифікувати вид використовуваної урядом фіскальної політики, є: прогресивне оподаткування; соціальні видатки держави; зміна структури податкової системи; зміна податкових ставок; зміна структури та розмірів бюджетних видатків; бюджетний дефіцит; розміри державних запозичень.

Саме аналіз змін наведених інструментів дає можливість визначити тип застосовуваної урядом фіскальної політики, яка може бути стимулюючою чи стримуючою, проциклічною чи антициклічною. Застосування квазіфіскальної політики можливе в країнах з недосконалими та нерозвинутими інститутами управління, в умовах економічної депресії, яка настала на фоні невисокого рівня добробуту громадян, низьких соціальних стандартів життя громадян. Для того, аби втримати країну від краху, уряд змушений приймати непопулярні та нелогічні економічні рішення. Саме в цей період у країні зростає податкове навантаження, знижується державна підтримка громадян, державний борг зростає високими темпами. Уряд, очікуючи позитивних зрушень в економіці, піддається значним економічним ризикам, які в умовах непрофесійності здійснюваних дій, високого рівня корупції, зубожіння народу, трудової міграції можуть мати непереборні наслідки для країни. Для ефективного функціонування держави, для забезпечення соціально-економічного розвитку, зростання добробуту громадян, збалансованості державних фінансів, досягнення безпечного рівня державного боргу, поряд із заходами щодо подолання негативних наслідків, спричинених кризовими явищами, потрібно, щоб уряд спрямовував свої зусилля на передбачення виникнення негативних економічних процесів. Такі заходи дадуть змогу нівелювати кризові явища та знизити ризики перегріву економіки. Саме на цьому і базується якість фіскальної політики, яка орієнтована на стратегічні, а не тактичні кроки.

4. Тому для розрахунку фіскальної стійкості необхідно проводити ґрунтовний економічний аналіз не лише фіскальних, а й соціальних та макроекономічних показників. Важливою складовою економічного та соціального розвитку України повинно стати визначення фіскальної стійкості

як показника стратегічних орієнтирів розвитку країни на середньостроковий та довгостроковий період. При визначенні фіскальної стійкості потрібно враховувати індикатори не лише фінансового характеру – рівень податкового навантаження, потребу у видатках, розмір державного боргу, а й надзвичайно важливо враховувати процеси соціального, політичного та економічного характеру. Фаховий підхід та можливість застосування всіх параметрів дає змогу побачити цілісну картину розвитку країни в майбутньому. Тому пропонуємо на законодавчому рівні закріпити необхідність розрахунку фіскальної стійкості як основного показника в сфері фіску, що дає змогу «побачити» перспективи соціально-економічного розвитку країни.

5. Екологічний податок є одним із важелів фіскального регулювання у контексті збереження і раціонального використання ресурсів. Надходження екологічного податку до Державного бюджету України у 2015 році покривали лише 27,3% видатків на охорону довкілля, у 2016 – 33,9%, у 2017 – 36,3%, у 2018 – 53%, у 2019 – 61%. Його компенсаційна роль щороку зростає, проте ще не є достатньою. Щодо місцевих бюджетів, то ситуація є протилежною: у 2015-2017 рр. надходження перевищували видатки на 7,3%, 127%, 14% відповідно. Проте у 2018 році надходження покривали лише 71,4% видатків, у 2019 – 65,6%. Ключовим показником, який характеризує сталий розвиток державних фінансів, є державний борг. Тенденція до збільшення суми державного боргу України простежується протягом досліджуваного періоду, її визначають високі валютні ризики зовнішньої заборгованості, нестабільна ситуація з рефінансуванням боргів попередніх років, а також тиск боргових виплат на державні фінанси.

6. Для виявлення взаємозв'язку між державними видатками та економічним зростанням існує методика обчислення оптимального розміру держави (під яким розуміється питома вага державних витрат у ВВП). Її автори стверджують, що точка оптимуму знаходиться в інтервалі 18–21%, проте стабілізаційні умови закінчуються, якщо частка видатків складає 36–38% ВВП. За період 2015-2019 рр. частка видатків зведеного бюджету у ВВП

коливалась у межах від 34,3% по 35,4%. У 2019 р. поточні видатки зведеного бюджету становили 1216,4 млрд. грн. та становили 88,8% загальних видатків, у 2018 р. їх питома вага складала 86,2%, у 2017 р. – 90,1%, у 2016 р. – 91,3%, у 2015 р. – 93,1%. Низький рівень капітальних видатків, порівняно із поточними видатками, свідчить про низьку інвестиційну активність держави. Якщо в бюджеті країни домінують поточні видатки і не спостерігається тенденція до збільшення видатків розвитку (капітальних, інвестиційних видатків), то позитивного ефекту впливу фіскальної політики на сталий суспільний розвиток досягти буде складніше. Прикрим висновком слугують видатки на економічну діяльність, освіту, охорону здоров'я у 2019 році, які займали відповідно 8,9%, 6,4%, 4,8%, а видатки на охорону навколишнього середовища займають найменшу частку.

7. Фіскальні правила є не що інше як певні обмежувальні параметри фіскальної політики; вони запроваджуються як заходи консолідаційної фіскальної політики; найбільш ефективно правила діють в умовах великого запасу фіскальної стійкості (наявних великих запасів фінансових ресурсів, сформованого фіскального простору); вони мають проциклічну дію в країнах із низьким ступенем розвитку економіки та розбалансованими фіскальними показниками; вони неефективні в країнах з низьким рівнем добробуту громадян та негативним інвестиційним кліматом; вони мають різну дію в розвинутих країнах, країнах, що розвиваються, та країнах що занепадають; дія фіскальних правил залежить від типу фіскальної політики – ліберальної чи соціально орієнтованої (патерналістська).

У соціально-економічних умовах України доцільно запровадити фіскальні обмеження, що послужить формуванню дисципліни; прозорості в бюджетному процесі, борговій політиці, політиці видатків уряду і податковій політиці. Прозорі, наперед задані параметри приведуть до формування позитивного інвестиційного клімату, забезпечать підняття рівня довіри до уряду країни, зниження тіньової економіки, зростання соціальних стандартів життя населення.

8. Основні положення стратегії сталого розвитку України мають стати фундаментом для створення нормативно-правових, законодавчих та регулятивних документів з реалізації політики сталого розвитку, визначення індикаторів ефективності та пріоритетів такої політики відповідно до періодичності її впровадження. Основними напрямками фіскальної політики, які потребують вдосконалення є система екологічного оподаткування, управління державним боргом, визначення оптимальних обсягів і структури державних видатків. Символічні ставки екологічного податку не закладають належних стимулів для суб'єктів господарювання та домогосподарств щодо обмеження їх еколого-деструктивного впливу на довкілля. Цей фактор не дозволяє забезпечити належний перелом у запобіганні шкідливого техногенного впливу на довкілля. Маємо зауважити, що податкове стимулювання стійкого розвитку держави в частині регулювання та стимулювання інвестицій в енергозберігаючі та екологічно чисті технології в українській економіці повинно бути значно активнішим. Держава має сприяти створенню економічних умов і можливостей, цілеспрямовано спонукати суб'єкти господарювання проводити модернізацію та оновлення виробництва. Забезпечення стабільного розвитку держави має базуватися на системі заходів, спрямованих на своєчасне виявлення, попередження, нейтралізацію та ліквідацію загроз фінансовій безпеці держави. Потрібно покращити процес аналізу та прогнозів боргового навантаження України через удосконалення механізму управління зовнішнім державним боргом. істотним недоліком управління державним боргом є відсутність окремого законодавчого документа з питань державного боргу, що перешкоджає точному визначенню повноважень органів державної влади у цій сфері. Для забезпечення сталого соціально-економічного розвитку країни слід у процесі бюджетного регулювання впливати не лише на обсяг, а й на структуру видаткової частини бюджету з метою забезпечення оптимального розподілу бюджетних коштів між різними напрямками суспільної діяльності. Ефективна система соціального захисту та соціального забезпечення населення має бути розрахована не лише на ті категорії громадян, котрі потребують такого захисту,

а й на максимальний розвиток економіки, стимулювання кожного працездатного члена суспільства, створення умов, у т. ч. екологічних, у яких йому комфортно працювати.

АНОТАЦІЯ

Ільчак І. О. «Фіскальна політика держави у забезпеченні сталого соціально-економічного розвитку».

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» за магістерською програмою професійного за спрямування «Управління публічними фінансами». – Одеський національний економічний університет. – Одеса, 2021.

У роботі розглядаються теоретичні основи сталого розвитку, сутність, складові. Досліджено фіскальну політику держави у фінансовому забезпеченні формування суспільства сталого розвитку. Розкрито особливості фіскальної політики в умовах економічних циклів. Висвітлено способи та інструменти досягнення сталого соціально-економічного розвитку в країні. Досліджено податково-борговий інструментарій забезпечення сталого розвитку України. Проведено оцінку впливу видаткового інструментарію фіскальної політики на сталий розвиток. Розкрито перспективи імплементації фіскальних правил в українську практику. Виявлено та охарактеризовано напрями вдосконалення фіскальної політики в контексті формування суспільства сталого розвитку.

Ключові слова: фіскальна політика, фіскальне регулювання, податки, видатки, державний борг, державний бюджет, місцевий бюджет.

ANNOTATION

Ilychak I. «Fiscal policy of the state in ensuring sustainable socio-economic development».

Qualifying work for a master's degree in specialty 072 «Finance, Banking and Insurance" in the master's program of professional in the field of " «Public finance management»». - Odessa National Economic University. - Odesa, 2021.

The paper considers the theoretical foundations of sustainable development, essence, components. The fiscal policy of the state in financial support of formation of a society of sustainable development is investigated. The peculiarities of fiscal policy in the conditions of economic cycles are revealed. Ways and tools to achieve sustainable socio-economic development in the country are highlighted. The tax and debt tools for ensuring sustainable development of Ukraine have been

studied. The impact of fiscal policy expenditure tools on sustainable development has been assessed. Prospects for the implementation of fiscal rules in Ukrainian practice are revealed. The directions of improvement of fiscal policy in the context of formation of a society of sustainable development are revealed and characterized.

Key words: fiscal policy, fiscal regulation, taxes, expenditures, public debt, state budget, local budget.